

על פי זה יש לומר, שגם הכתוב שלנו דיבר בהווה. שכן, כדי למעט אדם וכלים היתה התורה יכולה לכתוב "בהמה או חי" (וכיוצא בזה); ומדוע נקט "שור או חמור" דוקא? וצריך לומר, שדיבר הכתוב בהווה.

מעכשיו יובן כיצד אפשר למעט אדם מ"שור", אף שמלה זו אינה מיותרת. שכן, המיעוט הוא מכך שהכתוב נקט שתי דוגמאות, איזו שיהיו (לאו דוקא "שור" ו"חמור"), וגם אם הי' כתוב "בהמה או חי" היינו ממעטים אדם וכלים; והגזירה שוה נלמדת מזה שנאמר "שור" דוקא, "שור שור משבת".

ועדיין קשה: מכיון שאין טעם לחלק בין שור וחמור לכל בהמה וחי, הי' לו לפרש שדיבר הכתוב בהווה, והכתוב נקט שתי דוגמאות כדי למעט אדם וכלים; ומדוע הוצרך ללמוד "שור שור משבת"?

ויש לתרץ בשלשה פנים.

א. כאן אכן יש סברא לחלק ביניהם, כנ"ל בקושיא ב'.

ב. אם נאמר שאין טעם לחלק בין שור וחמור לכל בהמה וחי - עדיין יש מקום לפרש ששור וחמור הם בדוקא, ושאר כל בהמה וחי נתמעטו מגזירת הכתוב. ואף שלא מסתבר להעמיד פסוק בגזירת הכתוב, בנידון דידן שאני, כי בלאו הכי יש גזירת הכתוב בפסוקנו - המיעוט של אדם וכלים.

ג. מאחר שבדרך כלל שתי דוגמאות הן בדוקא, מסתבר שגם בפסוקנו כן הוא. דאם לא כן, לא הי' נאמר "שור או חמור", דבר הנותן מקום לטעות ולומר שגם כאן הוא כבכל מקום, שהם בדוקא.

(על פי האמור לעיל, שבמקום שנאמרו שתי דוגמאות אין לומר שדיבר הכתוב בהווה, מובן מדוע לא פירש רש"י לעיל (פסוק כו) שהכתוב מזכיר שן ועין לפי שדיבר בהווה. ועוד יש לומר בזה: שתי הדוגמאות נאמרו בשני פסוקים שונים (עין בפסוק כו ושן בפסוק כז), וסגנון לשון הכתוב לגבי הדוגמא השני' הוא "ואם שן עבדו" (היינו התחלת דין חדש, ובאריכות גדולה). ואם נזכרו דוגמאות אלו רק כדי לדבר בהווה, הי' הכתוב כולל את שתיהן יחד, כרגיל בכגון דא).

וראה להלן כב, יז. כא. ל.

כא, לו

כי יגב איש שור או שה וטבתו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה

חמשה בקר וגו': אמר רבי יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של צרות, שור שהולך צרגליו ולא נמצה צו הגנב לנושאו על כתפו, משלם חמשה, שה שנושאו על כתפו, משלם

ארבע, הואיל ונתבזה זו. אמר רבי מאיר: זה וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שנטלו ממלאכתו משלם חמשה, שה שלל שנטלו ממלאכתו ארבע.

צריך ביאור:

א. מדוע מביא שני הסברים.

ב. "אמר רבי מאיר" (ולא "רבי מאיר אומר") משמעו שרבי מאיר אינו חולק על רבי יוחנן בן זכאי, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וקשה: לא זו בלבד שטעמו שונה מטעמו של רבי יוחנן בן זכאי, אלא הוא גם טעם הפכי. שכן, לפי רבי יוחנן בן זכאי ^{התחבט} הקנס הוא בעצם חמשה, אלא שבשה מנכים אחד; ואילו לרבי מאיר הקנס הוא ארבע, אלא שבשור מוסיפים אחד.

ג. במכילתא קדמו דברי רבי מאיר, ואילו רש"י מקדים את דברי רבי יוחנן בן זכאי.

והביאור:

הקדמת "חמשה בקר" ל"וארבע צאן" מורה, לכאורה, על כך, שעיקר הקנס הוא חמשה, אלא שבשה מנכים לו אחד (כנ"ל בקושיא ב' בדעת רבי יוחנן בן זכאי), וזאת משום שנתבזה בו. אל לפי זה קשה: כיצד משמש בזיונו (ענשו) של הגנב כתחליף לסכום התשלומין שעליו לשלם להגנב? והרי בזיונו של הגנב אינו מוסיף כלום לבעל השה.

לכן מביא רש"י גם דברי רבי מאיר, שלפי דבריו נמצא שהסכום המגיע להגנב הוא בעצם ארבע, אלא שבשור הוסיפה התורה בתשלומין. אבל אין זה טעם שני, כי רבי יוחנן בן זכאי ורבי מאיר אינם מחולקים בסכום הקנס, אלא כל אחד מהם מדבר על צד אחר של אותו ענין: רבי יוחנן בן זכאי מדבר מבחינת הגנב, ורבי מאיר - מבחינת הנגנב. פירוש: הגנב חייב בעונש ובתשלומין של חמשה על החטא שחטא, אלא שבשה מנכים לו מענשו בגלל בזיונו; ואילו מבחינת הנגנב, היינו מדת העוול שנגרם לו, הקנס הוא ארבע, אלא שבשור מוסיפים על הקנס מחמת ביטול מלאכת השור.

ורש"י מקדים דברי רבי יוחנן בן זכאי לדברי רבי מאיר, לפי שכן הוא סדר הדברים: בתחלה מתחייב הגנב ומשלם את הקנס, וכתוצאה מכך מקבל הנגנב את המגיע לו.

ומוכן גם, שהקדמת "חמשה בקר" ל"ארבע צאן" אינה מצביעה על כך שחמשה הוא עיקר הקנס (כנ"ל), אלא סיבת קדימה זו היא מפני שהתורה קובעת תחלה את דמי התשלומין שעל הגנב לשלם.

אמר רבי יוחנן בן זכאי: חס המקום על כבודן של בריות, שור שהולך צרגליו ולא נתבזה בו לנושאו על כתפו משלם חמשה, שה שנושאו על כתפו משלם ארבע, הואיל ונתבזה בו

צריך ביאור:

א. המלים "חס המקום על כבודן של בריות" מיותרות לכאורה.

ב. "חס המקום על כבודן של בריות" - לכאורה מתאימה יותר גירסת התנחומא (נח ד) "שחס הקב"ה אפילו על גנב".

ג. "הואיל ונתבזה בו" - הגנב עשה את מעשהו במחשך ובסתר, ואיזה בזיון יש כאן.

ד. כל גנב מתבזה בנשיאתו, ומדוע מחלקת התורה בתשלומי שור לשה רק במקרה של טביחה ומכירה.

והביאור:

בשעת הגניבה עצמה אכן אין הגנב מתבזה (כנ"ל), אבל כשתופסים אותו ומעמידים אותו לדין, נודע ברבים שגנב שה, כשהוא נושא אותו על כתפו, ואז הוא מתבזה.

ובזיון זה אינו אלא כשטבחון או מכרו. שכן, בגניבה רגילה, שבה משלם הגנב כפל בלבד, אין נפקא מינה מה גנב - כלי או בעל חי: "כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים" (רש"י להלן כב, ג). לכן לא מודגש שגנב שה דוקא, וממילא אינו מתבזה מכך. בטביחה ומכירה, לעומת זאת, מוכרחים להבהיר ולהבליט שגנב שה, כי "אין מדת תשלומי ארבע וחמשה נהגת אלא בשור ושה בלבד" (רש"י כאן), וכתוצאה מכך מתבזה הגנב.

ועדיין יש לשאול: מדוע מנכים לגנב ערך של שה שלם בגלל בזיונו, והרי מדובר בבזיון קל בלבד - שלאחר זמן נודע לרבים שנשא שה על כתפו?

לכן מקדים רש"י "חס המקום על כבודן של בריות", כלומר: ניכוי זה אכן אינו על פי שורת הדין, אלא הוא נעוץ ברחמי הקב"ה על כבוד הבריות, שמשום זה מקילים עם הגנב באופן של לפנים משורת הדין.

נמצא, שאין להוכיח מכאן ש"חס הקב"ה אפילו על גנב" (כגירסת התנחומא). כי מכיון שהגנב מתבזה רק בבית דין, זמן רב לאחר הגניבה, והוא יודע שיצטרך לשלם "ארבע צאן" - בודאי כבר התחרט על גניבתו בחרטה גמורה, ורחוק הוא מלהיות גנב אמיתי.

אמר רבי מאיר: בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה, שור שצטלו ממלאכתו משלם חמשה, שה של צטלו ממלאכתו ארבע

צריך ביאור:

א. "בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה" - מיותר לכאורה.

ב. הביטוי "בא וראה" מורה על חידוש דבר. ולכאורה אין כאן חידוש מיוחד, שהרי פשוט שיש לשלם בעד ביטול מלאכה. ומה גם שכבר למדנו (פסוק יט) "רק שבתו יתן" (ביטול מלאכתו מחמת החולי, רש"י).

והביאור:

הסברא נותנת, שהסכום של ביטול הריווח שהי' בעל השור מקבל ממלאכת השור, צריך הגנב לשלם יחד עם תשלום הגניבה, בתור קרן (לא בתור קנס - "חמשה"), כשם שחייבים לשלם "שבת", היינו דמי ביטול מלאכתו. ורבי מאיר מחדש, שנוסף לתשלום זה, בתור קרן, חייב הגנב לשלם את ערך השור בתור קנס, וזאת משום שמנע וביטל מבעל השור את עצם הענין של "מלאכה" (שנבצר מבעל השור לעבוד עם שורו).

לכן מביא רש"י גם את הפתיחה "בא וראה כמה גדול כחה של מלאכה", כדי לבאר את הטעם לחידוש גדול זה, שהוא - החשיבות הגדולה של עצם ענין המלאכה.

בשם אומר

אמר רבי יוחנן בן זכאי

ברכות יז, א: "אמרו עליו על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק". הרי שרבי יוחנן בן זכאי ייחס חשיבות רבה לכבוד הבריות, והדבר מוסיף הסבר במאמרו כאן, שיש להתחשב עם בזיונו של הגנב, למרות שמדובר בבזיון מועט.

אמר רבי מאיר

צריך ביאור:

א. הרי זמן החרישה הוא לכל היותר בשתי עונות בשנה, וגם אז - רק חלק משעות היום, ומדוע קונסים את הגנב בקנס גדול כזה - שווי של שור - עבור ביטול מלאכה מועטת זו.

ב. הדין של תשלום חמשה אמור גם כאשר הגנב טבח את השור. וקשה: סביר להניח שהגנב שחט את השור מפני שלא הי' ראוי למלאכה, ואם כן אין כאן ביטול מלאכה (גדול על כל פנים).

כדי לתרץ שאלות אלו מזכיר רש"י את שמו של בעל המאמר - רבי מאיר, ה"חייש למיעוטא" (יבמות סא, ב). ואף כאן (א) אנו חוששים למלאכה המועטת של השור, (ב) ישנם שוורים מועטים ששוחטים אותם אף שראויים הם למלאכה, ומחמת שוורים אלו נאמר הטעם של ביטול מלאכה בכל השוורים.

כב, יד

אם בעליו עמו לא ישלם אם שכיר הוא בא בשכרו

אם שכיר הוא: אם השור אינו שאלו אלא שכור צא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה, ואין כל הנחה שלו שהרי על ידי שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין. ולא פירש מה דינו אם כשומר חנם או כשומר שכר, לפיכך נחלקו זו חכמי ישראל: שוכר כילד משלם, רבי מאיר אומר כשומר חנם, רבי יהודה אומר כשומר שכר.

אוצר החכמה

במסכת ברכות (מה, א במשנה) נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה: "עד כמה מזמנין (רבי מאיר אומר) עד כזית, ורבי יהודה אומר עד כביצה". ובגמרא (מט, ב): "בקראי פליגי, רבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה, ושבעת זו שתי, ואכילה בכזית, ורבי יהודה סבר ואכלת ושבעת, אכילה שיש בה שביעה, ואיזו, זו

כביצה

אוצר החכמה

והנה, ההבדל ביניהם בפירוש הכתוב נובע ממחלוקת בסברא, כמוכן מדברי התוספות שם (ד"ה רבי מאיר סבר): "הני קראי אסמכתא בעלמא נינהו, דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה".

ויש לומר, דהנה באכילה ישנם שני ענינים. א. עצם האכילה, שבהווה. ב. תוצאת האכילה, השביעה.

רבי מאיר סבור שהעיקר הוא ההווה, ולכן, מיד כשישנה האכילה שבהווה, חלה חובת הזימון, ו"אכילה בכזית". ומצד סברא זו הוא מפרש את הכתוב באופן כזה, ש"ואכלת" (שבהווה) הוא ענין בפני עצמו, שאינו קשור בשביעה (שבעתיד), ומכיון שאכילה בכזית, חייבת אכילה זו בזימון ("וברכת").

ואילו לשיטת רבי יהודה העיקר הוא העתיד, ולכן מכריעה תוצאת האכילה, השביעה, ורק אכילה המביאה לידי שביעה - כשיעור כביצה - חייבת בזימון. וכתוצאה מכך, גם הכתוב מתפרש באופן כזה, ש"ואכלת" הוא ענין אחד עם "ושבעת". "אכילה שיש בה שביעה".